Jihlavská nemocnice
Stavební vývoj ve 20. století

JIŘÍ KAREL – JIŘÍ VONDRÁK

Nemocnice jako veřejná budova, v níž se pečuje o nemocné občany města, je nesporně staré zařízení, známé i z dřívějších kultur. Starší označení "špitál" vznikl převzetím a zlidověním latinského hospitale. Používá se již jen jako vyjádření nižší formy nemocnice. Podobné je to s výrazem "lazaret". Jde rovněž o nižší formu, ale jinou (neměly by se zaměňovat). Špitálů, lazaretů a později i nemocnic bylo v Jihlavě několik (obr. č. 1). Prvý a nejstarší – špitál sv. Jiří – stával za hradbami už od 13. století. Následovaly další, z nichž špitál sv. Alžběty se několikrát stěhoval, než našel nadlouho své místo v dnešní Komenského ulici.[1]

Významný obrat nastal v r. 1786, kdy byla postavena na Špitálském předměstí (dnes v Tolstého ulici) nová vojenská nemocnice. Rozlehlý dům, postavený v období klasicismu 18. století, si navzdory přestavbě koncem 19. století zachoval klasicistní ráz hodnotné vojenské architektury (obr. č. 7). Hlavní pětadvacetiosé průčelí jednopatrové tříkřídlové budovy s mansardovou střechou je členěno lisenami, které jsou na nárožích zdvojeny. Samotná nároží jsou armována. Nad přízemím je profilovaná kordonová římsa. Vysoká obdélníková okna jsou lemována lištovými šambránami, navazujícími na kamenné parapetní římsy. V ose průčelí je mělký risalit, zakončený nahoře trojúhelníkovým tympanonem s kruhovým okénkem. Tímto risalitem je zdůrazněn průjezd s kamenným půlkruhovým portálem, v němž jsou již novodobá vrata. Téměř celé přízemí s výjimkou přístavků se sociálním zařízením je zaklenuto českými plackami v předním traktu a valenou klenbou nad chodbou a pruskými klenbami ve schodištích. V průjezdu se zachovalo štukové zrcadlo klenby. Podařilo se zachránit někdejší kapli, restaurovat původní dubové dveře i původní malířskou výzdobu z r. 1916.[2]

Tato budova sloužila jako vojenská nemocnice až do r. 1945. Poté zde byly jiné instituce. Od r. 1964 tu sídlí Střední policejní škola (dopravní), jejíž vedení se snaží zachovat všechny významné a hodnotné architektonické prvky.

Prvá moderní nemocnice v Jihlavě

Původní vojenský špitál ve Věžní ulici byl v r. 1802 adaptován na městskou nemocnici, která sloužila veřejnosti ještě bezmála 50 let. Dne 26. listopadu 1850[3] byla

slavnostně otevřena nová nemocnice na nároží dnešních ulic Tolstého a Legionářů (na stejné stavební čáře jako vojenská). V r. 1857 získává výnosem místodržitelství v Brně právo veřejnosti. Budova stála ještě 50 let osamocena, nepočítáme-li ovšem 2 přístavky a nejméně 2 provisorní objekty, které byly odstraněny až při další výstavbě na přelomu století. Také pozemek byl menší. Ve stavebním archivu Státního okresního archivu v Jihlavě existuje situační plán, na němž je plánována spojovací ulice mezi dnešními ulicemi Tyršovou a Legionářů, přibližně v místech dnešní vrátnice. Blok k Tolstého ulici byl určen pro nemocnici a blok k Fritzově pro městskou zástavbu.

Tato nejstarší budova nemocnice byla postavena ještě v klasicistním slohu, jak o tom svědčí původní centrální dispozice se třemi risality do dvora a jedním na ose uličního průčelí, nad nimiž jsou vždy trojúhelníkové tympanony. V přízemí jsou klenby s pětiúhelníkovými lunetami. Dřívější členění fasády (obr. č. 8) bylo nahrazeno v některých částech již jen stylizovanými pilastry. Fasáda byla vlivem řady stavebních změn postupně zjednodušována, takže při poslední přestavbě už ing. arch. Jan Sedlák neměl jinou možnost, než poněkud stylizovaně zachovat klasicistní charakter stavby. V letech 1986 – 1989 byla provedena důkladná oprava a přestavba včetně výměny dřevěných stropů za železobetonové nad I. patrem. Léta zde bývala interna. Po opravě byla do přízemí přemístěna lékárna a do patra urologie.

S přípravou další výstavby bylo započato zřejmě již před rokem 1894. V tomto roce byla potvrzena situace tří nových objektů: chirurgie, izolačního pavilonu a desinfekce.[4] Plány, zvláště projekt chirurgie, byly ještě před koncem století přepracovány. Zatímco oba menší objekty zůstaly v podstatě nezměněny, chirurgie byla zvětšena a dispozičně upravena do současné podoby. V r. 1901 byla postavena výkropní kaple s pitevnou (desinfekce) a o rok později chirurgický a infekční pavilon (izolace). Za povšimnutí stojí původní fasáda kaple, poplatná ještě romantismu (obr. č. 9), která byla zničena při adaptaci na pitevnu v r. 1947, kdy byl tento objekt oboustranně rozšířen přístavbami, zvýšen o patro a doplněn novou střechou.[5] Infekční pavilon (označován také jako pozorovací stanice) byl adaptován již v r. 1932 pro oddělení ORL, které je tu dodnes. Ovšem nejvíce pozornosti bylo věnováno v přípravě i při výstavbě pavilonu chirurgie, o čemž svědčí mimo jiné i objednání projektu a posléze i dodávky tehdy zřejmě nejmodernější (dostupné) sanitní instalace a ústředního topení u firmy Novelly a Zelle z Vídně.[6] Dvoupatrová budova, dispozičně členěná do tří traktů, k nimž je v příčné ose připojeno samostatné křídlo, je ještě poplatná eklektismu (obr. č. 10 a 11). Nad vysokými a poměrně úzkými okny, jejichž křídla jsou až na několik výjimek dělena do čtverců, probíhá kladí s kordonovou římsou. Meziokenní plochy jsou tektonicky upraveny jako bosované pilíře s patkou a jednoduchou hlavicí v úrovni nadpraží oken. Táž okna v patře jsou vesměs orámována na způsob edikuly pilastry na parapetním podstavci, opatřenými nahoře jónskými hlavicemi, které nesou samostatné kladí. Meziokenní plochy patra jsou bosovány v jiném měřítku (pásy jsou vyšší). Okna ve vpadlinách jsou rámována šambránami se třemi klenáky ve vrcholu. Ve vysokém kladí hlavní (okapní) římsy je nad každým oknem malé okénko. Ve valbové střeše bylo dodatečně zřízeno podkroví. Jednoduchý sokl je zakončen prostou římsou. V r. 1925 byla tato budova opravena a přestavěna. Od té doby zde bylo oční oddělení a v suterénu lékárna. Nyní se znovu adaptuje pro zdravotní pojišťovnu.

Během I. světové války byla sousední vojenská nemocnice rozšířena na válečnou, kam byli přiváženi ranění z fronty. Tehdy byly postaveny 3 řady provizorních přízem-

ních baráků vesměs dřevěné hrázděné konstrukce. Řada podél Fritzovy ulice a velký barák ve třetí řadě byly zbořeny nejdříve. Postupně byly odstraňovány další. Prostřední řada zůstala zachována jen zdánlivě. Tři domy byly sneseny a na jejich místě postaveny nové objekty v podstatě ve stejném objemu. Pouze jeden zůstal téměř v původním stavu (obr. č. 12). O jejich využití během doby bude ještě zmínka.

V letech 1922 – 1923 byly postaveny hospodářské budovy, především stáj (ing. Konrad Weigener) a kolny. V r. 1924 byla kolaudována přijímací budova.[7] V r. 1924 byl ustaven tehdejší přednosta chirurgického oddělení MUDr. Vítězslav Horn ředitelem. Ihned se ujal zpracování plánu (dnes bychom řekli projektu) na přeměnu nemocnice na odborný ústav, jehož základem mělo být oddělení chirurgicko - gynekologické, chorob vnitřních a nervových, chorob očních a kožních. V tomto období byly také přikoupeny pozemky o výměře 2,4 ha, čímž se celý areál rozšířil na plochu 4,2 ha.[8]

V r. 1925 byla postavena nová budova pro oddělení chirurgické s pododdělením pro porodnictví (obr. č.13). Velká dvoupatrová stavba s třetím zkráceným patrem a střešní nástavbou na rovné střeše byla provedena jako monolitický železobetonový skelet s cihelnou obezdívkou. Budova má ještě centrální třítraktovou dispozici s vysunutým křídlem operačních sálů. Hladké přízemí nad soklovou římsou je ukončeno výraznou kordonovou římsou, nad níž jsou velká okna s křídly dělenými do čtverců, členěná do svislých pásů lizénami, které probíhají přes dvě patra až k hlavní římse. Pod okny jsou jednoduché parapetní římsy. Třetí (ustupující) patro má samostatnou římsu. Meziokenní plochy jsou vyplněny jednoduchými rámečky. Na přísně komponovaném celku je již patrný vliv funkcionalismu nejen v konstrukci, ale i v dispozici a konec konců i ve fasádě. Jako autory lze uvést Arnošta a Františka Valentovi z Brna a ing. K. Roštíka z Prahy.[9]

Přes celou řadu oprav i stavebních změn slouží budova oddělení chirurgie ještě dnes, i když se gynekologické oddělení s porodnicí přestěhovalo do nové nemocnice ve Vrchlického ulici. Zde je třeba říci, že i přes výraznou modernizaci této stavby se provoz stává neúnosným a oddělení bude nutno přestěhovat do nových prostor.

V r. 1933 byly upraveny 2 baráky zrušené válečné nemocnice pro infekční pododdělení se zvláštními jednotkami pro nemocné záškrtem a spálou (infekční pavilon byl uvolněn a přestavěn pro ORL). V letech 1934 – 1935 byla postavena ústřední hospodářská budova s jednotnou vysokotlakou kotelnou, kuchyňským (vlastní kuchyně byla dokončena o 4 roky později) a prádelenským provozem a dalším technickým zařízením. Tuto ryze funkcionalistickou stavbu projektoval Bohuslav Fuchs z Brna. Vystavěl ji ing. Boleslav Bloudek.[10] Pro úplnost je potřeba ještě uvést, že v r. 1931 byly kolaudovány garáže, postavené podél, oplocení někdejší tiskárny.

V r. 1947 byl zpracován projekt na postavení gynekologického a porodnického pavilonu podél Tyršovy a pavilonu pro ubytování lékařů a sester podél Fritzovy ulice. Tyto přízemní zděné stavby byly postaveny (zřejmě vědomě) jako provizorium, než bude vybudována nová nemocnice. Z téže doby pochází projekt dílen a skladišť, situovaných kolem nárožního oplocení tiskárny, a projekt vrátnice. Všechno jsou to stavby bez větší architektonické hodnoty. V r. 1951 byl podle projektu vypracovaného Stavoprojektem adaptován objekt někdejší tiskárny na dětské oddělení. Při parcelaci pozemků v r. 1910 zde postavil Vincenz Zeizinger vilu a za ní navrhl budovu provozně obchodního zařízení, obojí pod vlivem secese (obr. č. 14). Tento projekt byl nejméně jednou přepracován. V r. 1911 píše architekt Arthur Corazza, že navrhovaná stavba pro účely tiskárny nevy-

hovuje, a projekt proto musel být přepracován. Tehdy byl patrně postaven tento objekt jako železobetonový skelet s cihelným obvodovým zdivem pro nového majitele, jimž se stal R. Pokorný.[11] Dětské oddělení bylo uvolněno v r. 1994. Nyní se dokončuje vypořádání restitučních nároků. Na tom závisí další využití objektu.

Nedostatek místa přiměl ředitelství nemocnice (tehdy ještě OÚNZ) k dalšímu využití zbylých baráků bývalé válečné nemocnice. První (z těch co se zachovaly) byl zbořen v r. 1968 a na jeho místě postavena v r. 1970 transfusní stanice. Ta byla později odstěhována. Dnes je v části stomatologie a v části ubytovna. Další barák byl zbořen v r. 1970 a na jeho místě postaven prvý objekt svobodáren. Podobně byly postaveny v r. 1978 druhé svobodárny. Ve dvou posledních jsou sklady (jeden byl v minulosti výrazně přestavěn a druhý se zachoval v téměř původním stavu). Je jen otázkou času, kdy budou také strženy.

Tím skončila výstavba nemocnice v tomto prostoru (obr. č. 2 a 3). Všechny objekty nemocnice prošly složitým vývojem, časem zestárly a přestaly vyhovovat. Přispěly k tomu i časté organizační změny a přesuny. Nad dalším využitím budov visí otazník.

Dům zdraví

Po válce a zejména po převratu v r. 1948 byly postupně zpřetrhány dosavadní vazby, bouralo se "staré" a budovalo se nové socialistické zdravotnictví. Vytvářela se nová, nebo spíš jiná, koncepce. Tyto snahy dostaly konkrétní podobu v požadavku na výstavbu Domu zdraví, ačkoliv úplně první představy (z let 1946 – 1947) byly jiné, o čemž svědčí ještě účast zdravotní pojišťovny (byla zrušena v r. 1960). Prvé usnesení o jeho výstavbě je z r. 1946. Rok na to Okresní nemocenská pojišťovna prosadila povolení stavby nové administrativní budovy včetně ambulatorií (financováno z peněz UNRA). Na základě toho byla ještě v témže roce uzavřena dohoda mezi pojišťovnou a Okresním národním výborem o stavbě společného zařízení.[12] Celý komplex projektoval architekt Oldřich Líska z Hradce Králové,[13] stavěly Československé stavební závody, stavbyvedoucí Jan Dintar (stavbu začínala jeho firma). Přes různé peripetie tohoto chaotického období byl Dům zdraví otevřen 1. května 1955 (ještě několik let se dokončoval). Je to rozsáhlý komplex budov, kam byly soustředěny ordinace obvodních lékařů a všechna ambulantní zařízení. Kromě toho jsou zde pracoviště Okresní hygienické stanice Jihlava, a to jak služba, tak i laboratoře (jedno oddělení sídlí jinde). Na Domě zdraví byla poprvé zavedena jednotná pohotovostní služba, na níž byla napojena doprava nemocných. Z toho důvodu byly vybudovány a posléze i rozšířeny garáže s nutným technickým vybavením a sociálním zázemím. Je zde lékárna, závodní kuchyně (nyní již mimo provoz), společenský sál a nově zřízená prodejna optiky. Původní aministrativní část byla postupně vytlačena. Tak jak postupuje privatizace zdravotnictví, mění se i využití. Poliklinika (uměle zavedené označení) měla v určité době zcela samostatný hospodářský provoz včetně prádelny. Zpočátku měla také vlastní kotelnu. Brzy po dokončení centrálního zdroje vytápění pro novou nemocnici v sousedství byla zrušena a Dům zdraví připojen na tento nový, ekologičtější zdroj.

Hlavní budova ve tvaru písmene H má kostru z monolitického železobetonu s deskovými stropy, v nichž bylo (hadovitě) zabudováno ústřední vytápění. Břizolitová fasáda s výraznými okenními pásy naznačuje ještě vliv funkcionalismu (záměrný). Tak, jak se vyvíjely názory na uspořádání zdravotnictví (do r. 1960 Krajský a Městský, po té již jen

Okresní ústav národního zdraví s různou právní subjektivitou – vlastní i jednotlivých částí), byly postupně prováděny stavební úpravy, které byly v posledním období násobeny stále se zvětšujícím množstvím oprav. V současné době by si většina budov zasloužila generálku. Přesto je celý komplex nadále využíván i vzdor tomu, že je veden spor o jeho vlastnictví mezi městem a Poliklinikou Jihlava. Značný význam má i to, že na podélnou osu hlavní budovy navazuje jedna z komunikačních os nové nemocnice.

Dobudovat starou nebo založit novou nemocnici ?

V prvých územně plánovacích studiích po 2. světové válce a vlastně již v regulačním plánu Bohuslava Fuchse bylo uvažováno s výstavbou nové nemocnice u Kosovské silnice proti Psychiatrické léčebně.[14] Dosavadní soubor budov v ulici Legionářů měl jednu velkou výhodu: leží téměř v centru města. Je dostupný železnicí, autobusy i městskou hromadnou dopravou. V současné době má i dost parkovacích míst. Nemá však dostatečnou územní rezervu. Ta sice po léta existovala v podobě fotbalového hřiště v sousedství, byla však zrušena výstavbou autobusového nádraží v letech 1960 – 1964. V té době však již bylo o vymístění nemocnice dávno rozhodnuto. Aniž bychom chtěli jakkoliv komentovat tehdejší grandiozní představy o zdravotnictví, spokojme se konstatováním, že pro tak velké záměry byl pozemek nemocnice včetně přilehlého hřiště malý a nevyhovující. Také nebylo možno budovat kolem nemocnice široký zelený pás, tj. ochranné pásmo, jak to bylo tehdy požadováno. Ovšem za hlavní důvod přemístění byl označen vliv exhalací v ovzduší. V té době (50. léta) byly v podstatě všechny domy ve městě včetně nemocnice vytápěny uhlím (dostatek levného uhlí vyvolal až nekontrolovatelnou vlnu pořizování ústředního vytápění). V důsledku toho byly do areálu nemocnice při jakémkoliv směru větru přinášeny exhalace, především popílek a kysličník siřičitý. I když se dnes zdá, že tento vliv pominul, neboť většina domů je vytápěna plynem, je stále ještě dost škodlivin, které sem proudění vzduchu přináší jak z okolní dopravy (od té doby vzrostla), tak i ze vzdálenější průmyslové zóny.

Tehdy byly zvažovány dvě varianty umístění. Jedna na Brněnském kopci, kde by nemocnice navázala na Psychiatrickou léčebnu (přímo nebo za Kosovskou silnicí), a druhá v prodloužení ulice Vrchlického na bývalém vojenském cvičišti. Byla přijata druhá varianta s tím, že staveniště na Brněnském kopci leží v převládajícím směru větru, tudíž by bylo vystaveno rovněž nadměrným exhalacím. Určitou roli zde tehdy sehrál i zájem armády, neboť měla obavy z toho, že by musela opustit blízká kasárna. Navíc vojenské složky předepisovaly v tomto prostoru nízkou hladinu zástavby. Naproti tomu v jedné urbanistické studii[15] byla navrhována Vrchlického ulice jako hlavní komunikační osa spojující centrum města s novou subdominantou na bývalém vojenském cvičišti. Počítalo se s vybudováním široké čtyřproudové vozovky se středním zeleným pásem ze cvičiště až na dnešní náměstí Svobody. Kolem měly být postaveny významné budovy. Tento záměr brzy upadl v zapomnění. Připomíná jej kousek široké ulice od kasáren k Domu zdraví. Škoda, mohla tu být místo nepovedeného náměstí široká třída. Z toho však vyplývá, že Dům zdraví sem byl umístěn záměrně jako významná veřejná budova a nová nemocnice by mohla tvořit právě onu subdominantu. I po zahájení stavby prvých dvou objektů pokračovala diskuse o vhodnosti té či oné varianty ještě v 60. letech při projednávání směrného územního plánu. Odpůrci nového staveniště to chtěli ještě zvrátit.

Nevydařený začátek

V r. 1950 požádal zdravotnický odbor KNV Jihlava ministerstvo zdravotnictví o výstavbu nových pavilonů nemocnice, protože stavebně technický stav dosavadních budov byl velmi špatný. Ministerstvo schválilo výstavbu nové nemocnice až v r. 1954. Termín zahájení stavby byl stanoven na rok 1956,[16] ke skutečnému zahájení však došlo až v r. 1960 stavbou kotelny a infekčního pavilonu podle projektu ing. arch. Karla Ossendorfa. Součástí projektu byl i generální zastavovací plán (obr. č. 4). V r. 1960 byl zrušen Jihlavský kraj, vytvořen nový, větší okres, který byl začleněn do nově vzniklého Jihomoravského kraje. V tomto organizačním chaosu se příprava i realizace této (později označené) nulté stavby značně opozdila. Po řadě složitých jednání byl úvodní projekt dopracován na zadávací (změnila se vyhláška o dokumentaci staveb) a rozpočet přepočten na novou cenovou úroveň. Prováděcí projekt zpracoval ing. arch. Vladimír Háva, vedoucí projekčního střediska (dislokovaného v Jihlavě - jinak bylo všechno soustřeďováno do Brna) nově vzniklých Pozemních staveb n. p. Brno, které nastoupily na místo odloučených Pozemních staveb n. p. Havlíčkův Brod (přešly pod Hradec Králové). Výstavba obou budov byla velmi zdlouhavá. V letech 1962 – 1964 byla dokonce stavba zcela zastavena a vybudované konstrukce měly být zakonzervovány (údajně z důvodů snížení velké rozestavěnosti v celém státě).

Vyskytly se další komplikace, např. dvoupalivový systém. Při kladném vyřízení palivové základny na zemní plyn bylo uloženo zajistit vybudování nádrží na lehký topný olej (původně mazut) a namontovat na kotel dvupalivové hořáky. Ještě před uvedením kotelny do provozu v r. 1966 se zásobování plynem zhoršilo natolik, že se několik let topilo jen oleji. Teprve na počátku 70. let začal převládat plyn a oleje byly časem opuštěny.

Infekční pavilon je běžná dvoupatrová cihelná stavba s železobetonovými stropy, s kruhovou nástavbou na rovné střeše kryté vrstvou asfaltové lepenky. K Domu zdraví je hladká rovná břizolitová fasáda s okny řazenými do vodorovných pásů. Na protější straně jsou otevřené pavlače s nízkou parapetní zdí (pro návštěvy). Původně tu byla 2 oddělení: 90 lůžek pro infekční a 60 pro oddělení TBC. Určitý čas zde byla tuberkulosní laboratoř hygienické stanice a také plicní oddělení. Nyní je tu jen infekční oddělení a rehabilitace. Tento pavilon byl otevřen až v r. 1967.

I. stavba

V r. 1972 byl dán souhlas s vypracováním projektového úkolu s plánovaným zahájením této stavby v r. 1974. Projektový úkol byl zpracován za půl roku, také schválení se příliš neprotáhlo i úvodní projet byl včas. Avšak Stavoprojekt Praha (kde byl ing. arch. K. Ossendorf zaměstnán) nemohl zajistit zpracování prováděcího projektu, protože neměl potřebné specialisty. Přes celou řadu jednání (včetně pomoci ministerstva zdravotnictví) se nepodařilo nalézt řešení. Až na zásah ministerského předsedy počátkem roku 1975 (po dvou letech bezvýsledných tahanic) bylo dojednáno, že dokumentaci zpracuje Stavoprojekt Ostrava – ing. arch. O. Strnadel s kolektivem. Přepracoval úvodní projekt a postupně zpracoval kýžený prováděcí projekt na jednotlivé objekty. Vyhradil si však, že jejich ústav bude také vykonávat inženýrskou činnost (ing. Josef Hrachovina) a stavební dozor (Miroslav Bartušek). Dodavatelem byly určeny Průmyslové

stavby n. p. Brno, závod Jihlava. Zemní práce začaly 5. 6. 1975 výkopem pro kanalizaci, která byla pokládána v hloubce 7 – 9 m kolem Domu zdraví až k ulici Na hliništi, kde je připojena na sběrač. Základní kámen byl položen 27. 12. 1975. Termín dokončení byl stanoven na 30. 11. 1978, ale nebyl dodržen.

Stavoprojekt Ostrava změnil koncepci. Přisunul celou stavbu co nejblíže k Domu zdraví a srovnal komunikační osy. Osu procházející středem podélné chodby hlavní budovy Domu zdraví prodloužil a protáhl oběma hlavními objekty, tj. diagnostickým pavilonem a internou. Oba objekty jsou k této ose posazeny kolmo a spojeny navzájem (třípodlažní) a s Domem zdraví (dvoupodlažní s volným parterem) spojovací chodbou (obr. č. 15).

V diagnostickém bloku je energetické centrum, v přízemí navíc letecká záchranná služba, v patře radiodiagnostické oddělení a ve II. patře klinická biochemie, oddělení hematologie a transfuze se stanicí dárců krve. V lůžkovém pavilonu bylo 440 lůžek pro internu, plicní a kožní oddělení. Později se sem přemístila i radiologie.

Zatímco diagnostika je konstrukčně řešena jako montovaný železobetonový skelet se siporexovým opláštěním, budova interny byla provedena metodou zvedaných stropů (obr. č. 16 a 17). Všechny stropy byly nejprve vybetonovány na nejspodnější podlaze jeden na druhém (speciální nátěry zabezpečovaly hladké oddělení) a poté v celé ploše (jedné poloviny objektu) vyzvednuty do jednotlivých podlaží a zafixovány. Přitom se posouvaly po válcových ocelových sloupech. Rovnoměrný posun v celé ploše současně byl zabezpečen speciálním zvedacím zařízením. Vedení stropu na sloupech bylo zajištěno uložením prefabrikovaných hlavic s vyčnívající (radiální) výztuží. Šachty byly plynule betonovány do taženého bednění, což je zárukou prostorového ztužení celé budovy. Práce na hrubé stavbě probíhaly sice plynule, ale pomaleji. Generální dodavatel stavební části neměl dost pracovníků a tak při omítkách (přes 20 ha) a betonových potěrech musely vypomáhat ostatní organizace včetně stavebních skupin JZD.

Když už byla v r. 1981 stavba téměř dokončena, došlo na podobné stavbě v Praze k havárii. Protože ohrožených staveb bylo zřejmě víc, byla ustavena celostátní odborná komise, která měla za úkol prošetřit všechny zvedané stavby, neboť bylo vysloveno podezření, že autor československého patentu poddimenzoval výztuž zmíněných hlavic. Jak bylo tímto šetřením prokázáno,[17] hlavní a v podstatě jedinou příčinou zřícení a havarijního stavu několika dalších staveb byl nekvalitní beton při výrobě hlavic v jedné z paneláren. V prvé fázi sanace byl nejprve překontrolován statický výpočet všech stropů. Současně se pečlivě zjišťoval původ všech hlavic. Vizuální kontrola hlavic už nebyla možná. Značky na horním líci byly překryty podkladním betonem. Díky pečlivosti stavebního dozoru bylo zjištěno z dokladů, že všechny hlavice byly dodány z výroben, u nichž nebyl prokázán nekvalitní beton. Přesto musel být výpočet proveden znovu, protože byla snížena normová únosnost betonu hlavic, což všude rezerva nepokryla, a tak se stalo, že u čtyř sloupů hlavice nevyhověly (ve všech patrech). Katedra betonových konstrukcí VUT Brno navrhla zvláštní ocelový křížový nosník, který byl připevněn na sloup pod stropem a pomocí silných šroubů vneseno do konstrukce předpětí, čímž se snížilo namáhání betonu. Tyto nosníky byly umístěny v místech WC a sprchy mezi pokoji, takže byly snadno překryty podhledem. I tato sanace měla vliv na dokončení stavby. Diagnostický pavilon byl předán do užívání dne 1. 6. 1981 spolu se spojovacím krčkem (mostem) na Dům zraví. Interna byla dokončena koncem roku 1982

a po montáži vnitřního vybavení předána do užívání dnem 1. 6. 1983. S provozem byla spojena celá řada problémů (dovoz stravy, převoz pacientů).

Mezi I. a II. stavbou

Lékaři léta usilovali o vybudování hemodialyzačního střediska a zajištění těžkých zářičů. Po zakoupení potřebných strojů a vybavení byla hemodialýza umístěna v budově infekčního oddělení v prostorách, které se uvolnily po oddělení TRN, jež se odstěhovalo do nového pavilonu interny. Dodávka těžkých zářičů byla odsouhlasena za podmínky, že budou k dispozici vhodné prostory. Ve stávajících budovách se však takové prostory nenašly. Nikde totiž nebylo možno vybudovat tlusté betonové stěny a stropy.

Při vyúčtování I. stavby se objevila úspora 10 - 18 mil. Kč. (Tak velké rozpětí proto, že se ještě dlouho neznal finanční dopad zahraničních dodávek, které se zúčtovávaly v devizových korunách dlouho a zcela nepochopitelným způsobem.) Tehdy bylo rozhodnuto vybudovat za tyto peníze samostatný objekt pro těžké zářiče (Chisobalt a Betatron), přistavěný ke spojovací chodbě mezi diagnostikou a internou. Část chybějících prostor se získala v přízemí diagnostiky a lůžka byla umístěna v budově interny. Projektovou dokumentaci zpracoval Stavoprojekt Jihlava (ing. arch. Pavel Fousek). Dodavatelem byly Průmyslové stavby n. p. Jihlava, pro něž v subdodávce odvedl část prací Okresní stavební podnik Jihlava. Po nakoupení strojů bylo toto oddělení otevřeno v březnu 1987.

V tomto mezidobí se také podařilo získat další prostředky na výstavbu léčebny dlouhodobě nemocných o kapacitě 200 lůžek. Projekt zpracoval opět Stavoprojekt Jihlava (ing. arch. P. Fousek), stavební dozor zajišťovala Stavoinvesta Jihlava. Vlivem nedostatku stavebních kapacit byla tato léčebna postavena Pozemními stavbami s. p. Jihlava v panelové technologii T 06 B. Typická panelová budova je to ovšem jen podle fasády obrácené k zásobovací komunikaci z Rantířovské ulice. Druhé průčelí, obrácené k Domu zdraví, s pásy probíhajících lodžií ve všech patrech naznačuje, že panelová konstrukce byla přece jen přizpůsobena uvažovanému provozu. Krabicový systém konstrukce je dispozičně upraven jako trojtrakt se střední chodbou a s vestavěnými výtahy u schodiště. Budova je situována mezi internou, k níž je připojena krátkou chodbou, a novou kuchyní. Byla uvedena do provozu v březnu 1988. Není zcela využita.

II. stavba

Opět po delší pauze byl vydán investiční záměr na pokračování výstavby až dne 25. 6. 1985. Poté byl zpracován a projednán projektový úkol a posléze i úvodní projekt, zpracovaný Stavoprojektem Jihlava (ing. arch. P. Fousek a ing. arch. J. Homolka), který byl sice schválen 14. 7. 1988, ale až 21. 12. 1989 proběhlo povolovací řízení a stavba byla zaregistrována s plánovaným zahájením v únoru 1990 (obr. č. 5). Tento stručný výčet má ukázat, jak složitá a náročná byla příprava staveb v této době, kdy se projevoval ještě vliv dožívajícího plánování. Když už bylo učiněno předpisům zadost a stavba byla konečně zahájena, práce vůbec nepokračovaly plánovaným tempem. Po privatizaci Pozemních staveb Jihlava, které byly určeny jako dodavatel stavební části, se tempo zrychlilo a práce pokračovaly podstatně lépe, také dodávky strojů a zařízení se zajišťovaly snadněji.

V rámci této II. stavby byla postavena centrální kuchyně s kapacitou 2 000 jídel za směnu. Je to samostatný objekt, kde v přízemí je vlastní kuchyně s výdejem jídel pro jednotlivé pavilony a v patře jsou 2 jídelny pro zaměstnance. Je napojen na dvě podzemní komunikace: špinavou a čistou. Těmi se dopravuje také strava pomocí speciálních vozíků, zatím jen do pavilonu porodnice, ženského a dětského oddělení, který byl postaven rovněž v rámci této stavby. Je v něm 201 lůžko, což umožnilo přestěhování zmíněných oddělení ze staré nemocnice. Navíc sem přešlo i oční oddělení. Současně s tím byly vybudovány příjmy A i B, nová trafostanice, hospodářská vrátnice a podzemní objekt, určený jako úkryt civilní obrany. Jeho využití je nyní zvažováno.

Oba hlavní objekty včetně spojovacích chodeb a obou příjmů byly postaveny jako montovaný železobetonový skelet s cihelnými vyzdívkami (obr. č. 18). Zatímco diagnostický blok a interna mají ještě poměrně jednoduchou světlou břizolitovou fasádu s pásovými okny (a s modrými meziokenními vložkami), je průčelí objektů této stavby mnohem plastičtější a barevnější. Z bílé plochy lůžkového bloku vystupují žluté lodžie ve tvaru rizalitu, členěného po výšce do dvou částí. Celek je akcentován červenými nátěry zábradlí a doplněn svislými pásy tmavého prosklení. Tmavočervené přízemí přechází jako úzký sokl i na objekt příjmu, kde je stejným způsobem zdůrazněn vstup. Nad ním je dvoupodlažní rizalit, jehož celostěnové prosklení je zdůrazněno červeným pásem parapetu a nahoře stejným pásem červeného nadpraží. Také okenní pásy na objektu příjmu jsou dobře výtvarně zvládnuty. Černé vložky s bílými rámy oken vytvářejí zajímavý ornament. Rovněž interiér má solidní úroveň. Zdá se, že architektura se konečně vymanila z onoho panelového stereotypu (obr. č. 19 a 20).

Dostavba

Nová nemocnice se staví už 35 let a ještě není zcela hotová. Podle původního záměru měl být ještě v rámci III. a IV. stavby vybudován další blok se 348 lůžky, operační sály, hlavní lékárna, patologie, prádelna a některé další podružné hospodářské objekty. Tento záměr, vycházející ještě z podmínek bývalého Okresního ústavu národního zdraví, byl prý nadsazený, a proto je přehodnocován. V současném návrhu (obr. č. 6) se vychází z toho, že lůžková kapacita nemocnice je dostatečná. Chybí operační sály, patologie a prádelna. V každém případě je potřeba provést některé úpravy (včetně stavebních změn), aby provoz byl plynulý a uspořádaný. Lze si jen přát, aby tato nemocnice byla schopna soustavné regenerace, což podmiňuje bezkonfliktní rozvoj. Jinak budou příští generace za 50 let stát před problémem výstavby třetí nemocnice.

POZNÁMKY

1 Viz Zdeněk JAROŠ, *Špitály a nemocnice*, Jihlavské listy 30. 12. 1993, s. 14, kde je historie špitálů popsána podrobněji. Podle této práce byla sestavena mapa na obr. č. 1.

2 M. BAŠTOVÁ, *Jihlava. Stavebně historický průzkum zástavby 19. a začátku 20. století oblasti severozápadně historického jádra města.* Rukopis. Praha, SÚRPMO 1982. (Doplněno na základě vlastní prohlídky.)

3 Vítězslav HORN, *Všeobecná nemocnice v Jihlavě.* In: Jihlava město a okolí, Jihlava 1933, s. 29 uvádí toto datum; v dokumentaci ředitelství nemocnice je uveden jako rok výstavby rok 1848.

4 Ve stavebním archivu Státního okresního archivu (SOkA) v Jihlavě jsou plány těchto tří pavilonů podepsané J. Utikalem patrně podle návrhu Skaldy.

5 Tamtéž - plány přestavby se zachovaly, autor však není uveden.
6 Tamtéž je uložen projekt i rozpočet.
7 Tamtéž.
8 V. HORN, *c. d.*, s. 30.
9 Ve stavebním archivu SOkA Jihlava jsou plány (zřejmě předložené ke stavebnímu řízení) podepsané Františkem Valentou s odkazem na Arnošta Valentu. V archivu ředitelství nemocnice jsou uloženy plány orazítkované a podepsané ing. K. Roštíkem.
10 Archiv ředitelství Nemocnice Jihlava.
11 Ve stavebním archivu SOkA Jihlava se plány zachovaly, ale autor není uveden (týká se výstavby z let 1945 - 1951).
12 *40 let socialistického zdravotnictví (1948 - 1988)*, Jihlava 1988, s. 8.
13 Podle ústního podání se na projekci podíleli další autoři, ale jejich podíl se nepodařilo ověřit, protože původní dokumentace se zatím nenašla.
14 Ve stavebním archivu je vyjádření Bohuslava Fuchse z r. 1947, ve kterém jako autor regulačního plánu Jihlavy sděluje, že novou nemocnici lze umístit na Brněnském kopci.
15 Urbanistická studie zástavby v prodloužení Vrchlického ulice od O. Pihoně, která byla uložena na bývalém Krajském investorském útvaru v Jihlavě. Při stěhování se ztratila.
16 *40 let socialistického zdravotnictví ...*, s.9.
17 Oba jsme byli účastni jednání komise v Jihlavě.

1. Přehled špitálů, lazaretů a nemocnic na území města Jihlavy.
1 – Špitál sv. Jiří, 1258, 2 – Špitál sv. Alžběty, 1434–1792 (několikrát se stěhoval: 2''' – před hradbami, 2'' – v Židovské ulici, 2' – v Havířské ulici, 2 – ve Špitálské, nyní Komenského ulici), 3 – Útulek pro opuštěné nemocné v ulici U dlouhé stěny, 1704–1707, 4 – Nemocnice (přesněji řečeno lazaret) sv. Lazara, 1754, 5 – Městská nemocnice ve Věžní ulici, 1802, 6 – Vojenská nemocnice, 1916, 7 – Všeobecná nemocnice, 1850, 8 – Válečná nemocnice, 1916, 9 – Psychiatrická léčebna, 10 – Dům zdraví ve Vrchlického ulici, 1955, 11 – Nová nemocnice, 1967.

2. Všeobecná nemocnice v Jihlavě (později označována jako stará) – stav v roce 1930.
A – Všeobecná nemocnice - 1 – kaple (později změněna na patologii), 2 – infekční oddělení (později ORL), 3 – nejstarší část nemocnice, později interna, nyní urologie a lékárna, 4 – původně vstupní objekt, nyní přijímací kancelář, 5 – původní chirurgie, později oční oddělení, nyní se upravuje pro zdravotní pojišťovnu, 6 – chirurgie a porodnice, 7 – garáže, 8 – hospodářské objekty (byly odstraněny), 9 – původně tiskárna, po znárodnění dětské oddělení, nyní vráceno státu. B – Válečná nemocnice (3 řady přízemních baráků). C – Někdejší vojenská nemocnice, později kasárna, nyní policejní škola.

3. Stará nemocnice – současný stav.
1 – vrátnice, 2 – původní příjem – kanceláře, 3 – oční (v přestavbě), 4 – urologie, 5 – ušní, nosní, krční, 6 – patologie, 7 – chirurgie, 8 – dětské oddělení (nyní je již uvolněno), 9 – obytný dům, 10 – garáže, dílny apod., 11 – kuchyně, prádelna, kotelna a další technická zařízení, 12 – stomatologie a svobodárna, 13 – svobodárny, 14 – sklad, 15 – ubytovny, 16 – ubytovny, 17 – ředitelství, 18 – sklad, 19 – ubytovny, 20 – park.

4. Dům zdraví a návrh nové nemocnice z let 1955 – 1960, autor ing. arch. Karel Ossendorf.

5. Nová nemocnice v Jihlavě, návrh dostavby z roku 1989, autoři ing. arch. Pavel Fousek a ing. arch. Jaromír Homolka.
1 – Dům zdraví, pohotovost, dopravní služba, 2 – kotelna, 3 – infekční oddělení, 4 – diagnostika, 5 – onkologie, 6 – interna, 7 – porodnice, ženské a dětské oddělení, 8 – lůžka dlouhodobě nemocných, 9 – příjem A a B, 10 – kuchyně, 11 – podzemní objekty, 12 – chirurgie – lůžka, 13 – operační sály, 14 – ředitelství, 15 – lékárna, 16 – prádelna, 17 – sklady a hospodářské provozy, 18 – patologie, 19 – aeroport (vrtulník), 20 – hospodářský vjezd.

6. Nová nemocnice v Jihlavě, návrh dostavby z roku 1995, autor ing. arch. Jaromír Homolka. 1 – Dům zdraví, pohotovost, dopravní služba, 2 – kotelna, 3 – infekční oddělení, 4 – diagnostika, 5 – onkologie, 6 – interna, 7 – porodnice, ženské a dětské oddělení, 8 – chirurgie – lůžka, 9 – příjem A a B, 10 – kuchyně, 11 – podzemní objekt, 12 – sklady, 13 – operační sály, 14 – rezerva pro prádelnu a další hospodářské objekty, 15 – patologie, 16 – rezerva pro správní budovu, 17 – hospodářský vjezd.

7. Vojenská nemocnice z roku 1786 a Všeobecná nemocnice z roku 1850 v dnešní Tolstého ulici. Foto Josef Stastny, kolem roku 1870. Fotoarchiv Muzea Vysočiny v Jihlavě.

8. Všeobecná nemocnice. Foto Otmar Trapp, kolem roku 1870. Fotoarchiv Muzea Vysočiny v Jihlavě.

9. Průčelí výkropní kaple (projekt J. Utikala podle Skaldy z roku 1894). Státní okresní archiv Jihlava.

10. Část fasády původní chirurgie, pozdějšího očního oddělení, pohled od dnešní chirurgie (projekt J. Utikala podle Skaldy). Státní okresní archiv Jihlava.

11. Průčelí budovy bývalého očního oddělení. Foto J. Vondrák.

12. Barák někdejší válečné nemocnice, nyní sklad (zachován v původním stavu). Foto J. Vondrák.

13. Chirurgický pavilon. Foto J. Vondrák.

14. Fasáda obchodního zařízení z roku 1910 od Vincenze Zeisingera. Státní okresní archiv Jihlava.

. Připojení nové nemocnice k Domu zdraví. Vlevo diagnostický blok, vpravo Dům zdraví. Foto archiv Nemocnice Jihlava.

16. Stavba pavilonu interny. Tažená železobetonová komunikační jádra (schodiště, výtahy). Stropy zvedány do úrovně 4. podlaží, v popředí prefabrikované hlavice pro druhou polovinu bloku. Foto archiv Nemocnice Jihlava.

17. Stavba pavilonu interny. V pravé části jsou vyzdívány obvodové stěny a příčky, v levé jsou holé stropy. Foto archiv Nemocnice Jihlava.

18. Montovaný skelet II. stavby - objekt příjmu. Foto archiv Nemocnice Jihlava.

19. Nová nemocnice – interna a současný vstup. Foto J. Vondrák.

20. Nová nemocnice – vlevo kuchyně, za ní dětské oddělení, vpravo lůžka dlouhodobě nemocných a v pozadí objekt příjmu. Foto J. Vondrák.

Iglauer Krankenhaus
Bauentwicklung im 20. Jahrhundert

Jiří Karel – Jiří Vondrák

In Jihlava wurde das älteste Spital, das St. Georg-Spital, schon im 13. Jahrhundert gegründet. Dann folgten das St. Elisabeth-Spital (im Jahre 1434), das Armenhaus (1427), das Lazaretthaus (1704) und das St. Lazarus-Krankenhaus (1754). Im Jahre 1786 wurde ein neues Militärkrankenhaus in der heutigen Tolstého-Straße gebaut. Das alte Krankenhaus in der Věžní–Gasse wurde zum Stadtkrankenhaus umgebaut. Erst im Jahre 1850 wurde das neue Stadtkrankenhaus dicht neben dem Militärkrankenhaus, an der Ecke der heutigen Tolstého– und Legionářů–Straßen erbaut. 50 Jahre später werden auch ein neues Gebäude der Chirurgie (später befindet sich hier eine Augenabteilung), eine Isolationsabteilung (die heutige ORL–Abteilung) und eine Kapelle der Einsegnung (jetzt die Pathologie) gebaut. Während des I. Weltkrieges wurde das Militärkrankenhaus um drei Reihen provisorischer eingeschossiger Häuser verbreitert und diente als Kriegskrankenhaus. Die meisten von diesen Häusern wurden schon niedergerissen. Im ursprünglichen Stand erhielten sich nur zwei Häuser. In den Jahren 1922–1923 wurden kleine wirtschaftliche Objekte und ein Empfangsgebäude errichtet. Im Jahre 1928 wurde ein neues Gebäude für Chirurgie erbaut. Das älteste Gebäude wurde für die Abteilung für innere Krankheiten, das mittlere Gebäude (ursprünglich eine Chirurgie) für die Augenabteilung instandgesetzt und der ehemalige Infektionspavillon wurde für die ORL–Abteilung verbreitert und adaptiert. Im Jahre 1939 wurde das wirtschaftliche Zentralgebäude mit einem Hochspannungskesselhaus, einem Wäscheraum und weiteren wirtschaftlichen Betriebsräumen in Betrieb gesetzt. In den Jahren 1947 – 1948 wurden entlang der Tyršova–Straße eingeschossige Bauten aus Mauerwerk für die Gynäkologie und Gebärklinik und der Fritzova–Straße entlang die Wohnheime erbaut. Damit wurde der Bau des alten Krankenhauses beendet, außer einiger kleiner Objekte und Bauänderungen, die fast permanent durchgeführt wurden. Nach dem Jahre 1945 wurde schon der Bau des neuen Krankehauses, zuerst in der Nähe von der Kosovská–Straße gegenüber der psychiatrischen Heilanstalt und später auf dem ehemaligen Exerzierplatz erwogen. Bevor dieses realisiert wurde, ging diesem im Jahre 1955 der Bau des sog. "Hauses der Gesundheit" in der verlängerten Vrchlický–Gasse voran. Es handelte sich um kein Krankenhaus, sondern nur um eine Poliklinik. Trotzdem wurde an dieses Haus das neue Krankenhaus angeschlossen. Im Jahre 1960 wurde der Bau des zentralen Kesselhauses und der Infektionsabteilung in Angriff genommen. Infolge der ehemaligen Verhältnisse dauerte dieser Bau zu lange.

Erst im Jahre 1966 wurde das Kesselhaus in Betrieb gesetzt und ein Jahr später wurde das Gebäude für die Infektionsabteilung eröffnet. Erst im Jahre 1975 begann man mit der ersten Etappe des neuen Krankenhauses. Es befand sich auch lange Zeit im Bau. Die diagnostische Abteilung wurde im Jahre 1981 und die Abteilung für innere Krankheiten mit einem Verbindungsgang wurde in Jahre 1983 eröffnet. Aus den von diesem Bau ersparten Geldmitteln wurde im Jahre 1987 das Gebäude für Onkologie gebaut. Aus Sondermitteln wurde ein selbstständiges Bettengebäude für die langfristig kranken Menschen im Jahre 1988 errichtet.

Die zweite Etappe wurde im Jahre 1990 in Angriff genommen. Zuerst wurde der Bau der Küche im Jahre 1993 und ein Jahr später wurde ein Bettenblock für die Gebärklinik, Abteilungen für Frauen– und Kinderkrankheiten, einschlließlich des Empfangsraumes und des Verbindungsganges fertiggestellt.

Um diesem Komplex völlig zu beenden, müssen noch Operationssaale und noch weitere Betriebe gebaut werden.

Übersetzung: Renata Pisková

Adresy autorů:
Jiří Karel, U pivovaru 4, 586 01 Jihlava
Ing. Jiří Vondrák, CSc., Erbenova 56, 586 01 Jihlava